

חוקי אפליה במסווה של שמירה על הביטחון

הצעות החוק עונש מוות למחבלים ושליטת אזרחות ממחבלים,

ומשמעותן האמיתית

ד"ר עידית שפרן-גיטלמן

אחד המוטיבים המרכזיים בקמפיין הבחירות של הממשלה הנוכחית היה השבת הביטחון והמשילות לאזרחי ישראל. לא מפתיע אפוא שהצעות החוק הראשונות שנדונו מאז עסקו בין היתר בסנקציות כלפי מבצעי פיגועים ובהן: שליטת אזרחות וגירוש מחבלים ועונש מוות למחבלים. אלא שעיון בפרטי ההצעות מעלה שמטרתן האמיתית אינה השבת הביטחון, אלא נקמה פופוליסטית ומיסוד חוקי של האפליה בין יהודים לערבים, אפליה שעומדת גם בבסיס המוטיבציה של הממשלה בקידום הרפורמות המשפטיות. להשבת הביטחון, אגב, הן אף עלולות להזיק.

בתקופה האחרונה אישרה הכנסת בקריאה טרומית, בתמיכת והובלת הקואליציה, שני חוקים שנועדו לכאורה לשפר את ביטחונם של אזרחי ישראל: חוק המאפשר שליטת אזרחות ישראלית ממחבלים, וחוק המחייב עונש מוות למחבלים. צעדים אלה מצטרפים לצעד נוסף שכבר ננקט בידי ישראל – הריסת בתי מחבלים – ואשר הממשלה הנוכחית פועלת על מנת להרחיב ולהאיץ את השימוש בו. הצעדים המוצעים (והננקטים) חוסים כביכול תחת מטרת גג של השגת ביטחון או "השבת ההרתעה", אלא שבחינה – אפילו לא מעמיקה – שלהם מוציאה את מרצע הגזענות מהשק ומלמדת שכל תכליתם של הוא הסדרה ועיגון של אפליה נגד ערבים. אין מדובר בעונש מוות למחבלים אלא בעונש מוות למחבלים ערבים, כשם שאין כוונה לשלילת אזרחות ממחבלים אלא לשלילת אזרחות ממחבלים ערבים בלבד. גם הריסת בתי מחבלים, שנעשית כבר היום, ננקטת רק לבתי מחבלים ערבים, ולא לבתי מחבלים יהודים.

יוזמי החקיקה מבינים היטב שמדינה דמוקרטית לא יכולה באופן רשמי לחוקק חוק שיוחל רק על אוכלוסיה מסויימת, ולכן, ביצירתיות רבה, נוסחו הצעות החוק כך שבפועל אפשר יהיה לאכוף אותם רק על ערבים. ואולם גם צעדים שהחלתם הסלקטיבית לא עוגנה בנוסחי רשמי, כמו הריסת בתי משפחות מחבלים, ננקטים בפועל רק כלפי ערבים בהכשרה של בית המשפט העליון. יתרה מכך, בעוד שעד עתה עשתה המדינה מאמצים נרחבים על מנת שתוכל לטעון שלא מדובר בענישה קולקטיבית אסורה אלא בפעילות הרתעתית, היום אפילו הכסות הזו מוסרת, והקריאה לענישה קולקטיבית נשמעת מפורשות גם מפי גורמים בממשלה עצמה. יש להבין מדיניות זו גם בהקשר למדיניות הכללית שמקדמת הממשלה הנוכחית, ובראשה שלל הרפורמות המשפטיות, שמטרתן המרכזית היא סירוס כוחו של בית המשפט בכל הנוגע לפסילת חוקים והסדרים מפלים ולא שוויוניים.

תועלת ביטחונית לוקה בחסר

נכון להיום אין אף גורם ביטחוני או הערכה ביטחונית לפיהם הצעדים המתוכננים מחזקים הרתעה או משיגים ביטחון. למעשה, ההיפך הוא הנכון. אין ספור עמדות של בכירי המערכת הביטחונית – ראשי שב"כ, ראשי אמ"ן ורמטכ"לים – מבהירות כי ענישה קולקטיבית מהסוג המוצע רק צפויה

להגביר מוטיבציה להוצאת פיגועים ואת המתח הביטחוני הגבוה ממילא. לא מדובר בהערכות חדשות. אינספור דיונים שנערכו בתקופת האינתיפאדה השנייה, בהם הוצגו עמדות מומחים שחקרו היבטים שונים של הנושא, הובילו את מערכת הביטחון כבר אז להתבססות התפיסה שלא זו בלבד שעונש מוות אינו מרתיע, אלא אף עשוי לחזק את אתוס השהיד בקרב הצעירים הפלסטינים. אם היו איפוא יוזמי הצעת החוק מבקשים להגדיל את ביטחון האוכלוסייה, הדעת נותנת שהיו מתבססים על הערכה ביטחונית כלשהי התומכת ביעילות הצעדים המקודמים על ידם. משאין אחת כזו, ברור שלא השבת תחושת הביטחון של האזרחים עומדת בראש מעייניהם אלא מתן מענה ליצר נקמה באמצעות חקיקה פופוליסטית.

עיגון האפליה בחוקים ה"ביטחוניים"

- **שלילת אזרחות וגירוש מחבלים** – על פי נוסח הצעת החוק שאושרה בקריאה ראשונה: שר הפנים ישלול אזרחותו או תושבותו של מחבל שהורשע בעבירת טרור וקיבל כספים מהרשות הפלסטינית והוא יגורש. ההרשעה בעבירת טרור על פי הצעה זו, היא תנאי הכרחי אך לא מספיק לשלילת אזרחות וגירוש. החלת העונש תתרחש רק אם אל ההרשעה מתווסף מימון מהרשות הפלסטינית. מובן מאליו, אם כן, שעונש זה לא יוחל על מחבלים יהודים.
- **עונש מוות למחבלים** – על פי נוסח הצעת החוק שעברה בועדת שרים לחקיקה: טוריסט שיורשע ברצח מתוך מניע של גזענות או עוינות כלפי ציבור, ובנסיבות שבהן המעשה נעשה מתוך מטרה לפגוע במדינת ישראל ובתקומת העם היהודי בארצו, יידון לעונש מיתה – חובה. לא רשות, ולא בשיקול דעת. עונש חובה. אף שראוי לטעון כי מחבל יהודי הרוצח ערבים פוגע אף הוא בתקומת העם היהודי בארצו, מובן כי מטרתו של ניסוח זה היא לאפשר את החלתו של החוק על מחבלים ערבים בלבד.
- **הריסת בתי משפחות מחבלים** – בשעה שהריסה או איטום של בתי משפחות מחבלים היא אחד הצעדים הראשונים המבוצעים בתגובה לכל פיגוע, צעד זה מעולם לא ננקט כלפי משפחות מחבלים יהודים. זאת גם ביחס לכאלה שרצחו אזרחים ישראלים, כמו החייל נתן זאדה שרצח 4 אזרחים באוגוסט 2005. בשנת 2018 הוגשה לבית המשפט העליון עתירה על ידי משפחת אבו ח'דיר, שבנם נחטף ונרצח ב-2014 על ידי יהודים כנקמה על חטיפתם ורציחתם של שלושה נערים יהודים זמן קצר קודם לכן. בעתירה, דרשה המשפחה להרוס את בתי משפחותיהם של הרוצחים. בית המשפט דחה את העתירה. מפסק הדין באותה העתירה זכורה אמירתו של השופט סולברג לפיה: "במגזר היהודי אין צורך באותה הרתעה סביבתית שהיא תכליתה של הריסת הבתים... הציבור היהודי, ככלל, מורתע ועומד, ואינו מוסת".

מציאות שבה העונשים החמורים ביותר שמדינה יודעת להטיל, קרי מוות, שלילת אזרחות והריסת מקום המגורים, מוחלים באופן מובנה ומוצהר רק על אוכלוסייה מסוימת, חותרת תחת העקרונות הבסיסיים ביותר של המשטר הדמוקרטי. מדיניות זו איננה רק גזענית ובלתי מוסרית, אלא גם מזיקה מבחינה ביטחונית כשהיא מגבירה את תחושת העוול בקרב אזרחי ישראל הערבים. ובעוד שהיא עשויה להשביע את הרצון לנקם, היא מפקירה את האינטרס הביטחוני ומבהירה שהוא מעולם לא היה המניע האמיתי מאחורי קידום המדיניות המוצעת.

תפקיד ההפיכה המשפטית בהכשרת חוקי האפליה

בימים כתיקונם, ניתן היה לצפות לעתירות לבית המשפט, שיבקשו פסילה או תיקון של חוקים אלה כך שיחולו באופן שוויוני. אך אם יעברו הרפורמות המשפטיות שמקדמת הקואליציה, תוגבל מאוד

יכולתו של בית המשפט להתערב גם בחקיקה מעין זו, אם לא תוגבל כליל. משכך, משמשות הצעות החקיקה הללו דוגמה נוספת למוטיבציה המרכזית העומדת מאחורי הרפורמות המשפטיות – מניעת יכולת ההתערבות של מערכת המשפט במיסוד חוקי של הסדרים מפלים בין אוכלוסיות שונות בישראל. **חוק יסוד החקיקה** – הסדרת אופן החקיקה בישראל, מעמדם של חוקי יסוד ואופן חקיקתם, הסדרת מועדים מחייבים ביחס לחקיקה והסדרת השתתפות הציבור בדיוני החקיקה.

ד"ר עידית שפרן-גיטלמן,
ראש תחום אזרחות שווה,
קרן ברל כצנלסון